

En arbetsmarknadsteori för 70-talet

Vi har just genomlevt en valrörelse där arbetslösheten och arbetsmarknadspolitiken utgjort en av de främsta stridsfrågorna. Olika politiker har via massmedia öst just sina arbetslöshetssiffror och just sina förslag till lösningar över en undrande och osäker allmänhet. Exakt vad en viss politiker ville belysa med sina siffror och varför just hans förslag och inte de andras skulle kunna avhjälpa arbetslöshetsproblemen måste ha varit svårt att förstå. Kanske visste de inte själva.

Det finns ingenting mer praktiskt än en god teori

I ett tidigare nummer av Ekonomisk Debatt diskuterade Guy Arvidsson trafikpolitiken utifrån ovanstående devis. Bakgrunden till min artikel är densamma — övertygelsen om att det för att man rent praktiskt skall kunna gripa sig an arbetsmarknads- och arbetslöshetsproblem är oerhört värdefullt med en god arbets-

marknadsteori. Med teori menar jag här inte något krångligt eller märkvärdigt, utan bara att man behöver något slags systematisk, sammanhängande bild av hur arbetsmarknaden fungerar. En sådan modell gör det lättare att granska innebörden av olika arbetslöshetssiffror och av övrig arbetsmarknadsstatistik. Det är också först med hjälp av en sådan modell som man kan göra en mer systematisk undersökning av hur olika åtgärder kan väntas påverka arbetsmarknaden och arbetslöshetssiffrorna — om nu det senare är den av politikerna uppsatta målvariabeln.

Den dominerande arbetslösheteorin under efterkrigstiden har varit den keynesianska. Denna koncentrerar sig på konjunkturarbetslöshet och på hur den skall kunna avhjälpas genom åtgärder som påverkar den totala efterfrågan i ekonomin. Jämsides med begreppet konjunkturarbetslöshet har man använt sig av begrepp som struktur- och friktionsarbetslöshet. De olika typerna av arbetslöshet har emellertid i praktiken varit svåra att skilja från varandra och därmed har distinktionen inte heller varit till stor hjälp vid utformningen av och avvägningen mellan olika arbetsmarknadspolitiska åtgärder eller vid avvägningen mellan arbetsmarknadspolitiska och andra ekonomisk-politiska åtgärder.

Den keynesianska teorin är en makroteori och den arbetslöshetsstatistik som efterhand byggts upp har också främst varit inriktad på att belysa förändringar i den aggregerade arbetslösheten. Mindre intresse har ägnats åt den mikroekonomiska och disaggregerade bakgrunden till de totala arbetslöshetssiffrorna i olika konjunkturlägen. Efterhand som ambitionerna vad gäller arbetsmarkna-

INGA PERSSON arbetar vid Nationalekonomiska institutionen vid Lunds universitet. Hon har främst sysslat med internationell ekonomi och med arbetsmarknadsfrågor. Hon är även verksam inom EFA-gruppen (Expertgruppen för utredningsverksamhet i arbetsmarknadsfrågor), där hon arbetar med en samhällsekonomisk analys av arbetsförmedlingen.

den ökat har detta framstått som en allt allvarligare brist. Generella åtgärder som kraftigt ökar den totala efterfrågan tycks ge upphov till en inte acceptabel inflationstakt och ändå inte lösa arbetslöshetsproblemet för vissa grupper. Det har således behövts kompletterande selektiva åtgärder; någon systematisk ram för hur dessa bör utformas eller överblick över hur de sammantaget verkar har emellertid inte utvecklats.

Vi tycks således behöva en bättre och mer nyanserad arbetsmarknadsteori för att möta 70-talets problem. En möjlig ansats är den som utvecklats av amerikanska ekonomer utifrån ett informations- eller söketeoriskt synsätt på arbetstagarnas och arbetsgivarnas beteende på arbetsmarknaden.¹ Jag skall i det följande försöka ge en kortfattad översikt över denna ansats och några av dess implikationer.

Arbetsmarknaden är ett dynamiskt system i ständig förändring

Varje månad presenteras arbetskraftsundersökningarnas siffror över arbetslösheten för allmänheten. De redovisade siffrorna anger hur många individer som inte hade arbete men var arbetssökande under mätveckan, dvs siffrorna anger *beståndet* arbetslösa vid en viss tidpunkt. I kommentarerna till siffrorna tycks man ofta se detta bestånd ur ett mycket statistiskt perspektiv: man får en vision av ett visst antal individer som ständigt går arbetslösa och då och då tillkommer eller bortfaller några. Kunde man bara placera dessa individer i arbete skulle man avskaffa arbetslösheten. Men denna bild är missvisande. I själva verket befinner sig arbetsmarknaden i ständig förändring; det vid AKU-undersökningarna varje månad uppmätta arbetslöshetsbeståndet är resultatet av en hel rad förändringar i olika komponenter under perioden mellan två AKU-undersökningar och under tidigare perioder. En betydligt mer nyanserad bild av arbetslösheten får man om man undersöker vilka komponenter det rör sig om och vilka faktorer som kan ligga bakom dem och förändringar i dem. Ett enkelt schema

över arbetsmarknaden och arbetslöshetsbeståndet sedda ur detta mer dynamiska perspektiv finns i *figur 1*.

I *figur 1* ses arbetsmarknaden som bestående av bestånden "utanför arbetskraften", "lediga platser", "arbetslösa" och "sysselsatta" samt av olika typer av flöden mellan dessa bestånd. Låt oss närmare undersöka just beståndet "arbetslösa". Detta bestånd uppkommer genom olika flöden in i och ut ur tillståndet arbetslös. Den vid t ex AKU-undersökningen uppmätta arbetslösheten vid en viss tidpunkt U_t är således:

$$U_t = U_{t-1} + a_t + b_t + e_t + f_t - c_t - d_t$$

där t ex a_t är antalet nyinträdande i arbetskraften via arbetslöshet under tidsperioden mellan denna och föregående AKU-undersökning osv. I sin tur gäller att:

$$U_{t-1} = U_{t-2} + a_{t-1} + b_{t-1} + e_{t-1} + f_{t-1} - c_{t-1} - d_{t-1}$$

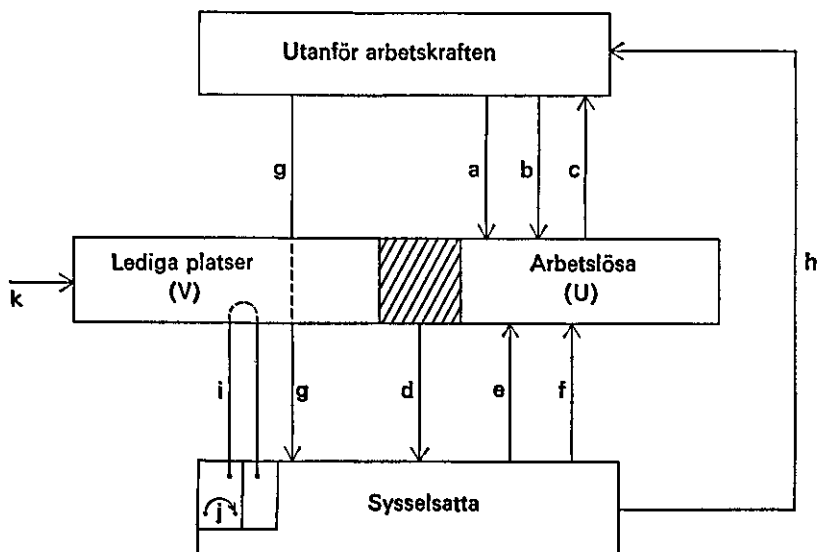
Storleken på beståndet arbetslösa vid en viss tidpunkt beror således på antalet personer som av olika orsaker blivit arbetslösa under tidigare tidsperioder och av hur länge dessas arbetslöshet varat innan de åter fått sysselsättning eller trätt ut ur arbetskraften. De totala arbetslöshetssiffrorna beror således på:

- 1) *Storleken på flödena* a , b , e , f (antal individer per tidsenhet)
- 2) *Arbetslöshetstiderna* för de individer som av olika orsaker trätt in i beståndet "arbetslösa"

En första slutsats av ett schema av denna typ är således att ett visst arbetslöshetstal och en viss förändring av arbetslöshetstalet kan uppkomma på en hel mängd olika sätt. En rad olika kombinationer av ändringar i flödena a , b , e och f och av ändringar i arbetslöshetstiderna för de olika grupperna kan ge samma utslag på de totala arbetslöshetssiffrorna. Detta är givetvis av intresse för en bedömning av arbetslöshets-siffrorna och av hur man skall kunna påverka dem. Bl a innebär det att höga arbetslöshetstal inte nödvändigtvis behöver betyda att den aggregerade efterfrågan är låg; de kan istället reflektera hög arbetskraftsomsättning. En viss försiktighet med att använda dem som *konjunkturindikator* är således motiverad.

¹ Se referenser i slutet av artikeln.

Figur 1. Bestånd och flöden på arbetsmarknaden

Flödena kan i sin tur disaggregeras ytterligare; en uppdelning av dem kan ske efter t ex kön, ålder, yrke och region, beroende på vilken frågeställning man vill belysa. En sådan disaggregering och uppdelning i flöden och arbetslöhetstider innebär bl a att man får en klarare bild av hur arbetslöshetsproblemet ser ut för olika grupper i arbetskraften. För vissa grupper kan stora flöden vara den främsta orsaken till höga arbetslöshets-tal, för andra istället långa arbetslöshetstider. Vilket som är fallet har betydelse för valet av arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

Det följer också att de totala arbetslöshets-siffrorna inte är en speciellt bra välfärdsindikator. En viss arbetslöshets-siffror kan nämligen representera helt olika fördelning av arbetslösheten mellan olika individer. En hög arbetslöshets-siffror kan t ex uppkomma antingen genom att ett litet antal individer har mycket långa arbetslöshetstider eller genom att många individer har korta arbetslöshetstider; vilket som är fallet torde inte vara likgiltigt från välfärdssynpunkt. Att reducera de totala arbetslöshets-siffrorna behöver inte nödvändigtvis vara en välfärdsvinst om de som fortfarande drabbas av arbetslöshet drabbas mycket värre än tidigare.

Ett likartat resonemang som för beståndet "arbetslösa" kan tillämpas på övriga bestånd och flöden, men ovanstående

- a = nyinträde i arbetskraften via arbetslöshet
- b = återinträde i arbetskraften via arbetslöshet
- c = utträde ur arbetskraften via arbetslöshet
- d = utträde ur arbetslöshet pga anställning
- e = "påtvungad" arbetslöshet (approximativt: övergången beslutad av arbetsgivaren)
- f = "frivillig" arbetslöshet (approximativt: övergången beslutad av arbetstagaren)
- g = direkt övergång från beståndet "utanför arbetskraften" till beståndet "sysseisatta"
- h = direkt övergång från beståndet "sysseisatta" till beståndet "utanför arbetskraften"
- i = anställningsbyte utan mellanliggande arbetslöshet
- j = arbetsbyte utan arbetsgivarytbyte
- k = inflöde av nya lediga platser

ende är tillräckligt som illustration. Utbytbarheten mellan olika flöden bör emellertid påpekas. Ett exempel är flödena i, j och f. Vi utgår från att det i en viss individs arbetsliv är naturligt att byta arbete, avancera etc. Detta kan avspeglas i arbetsbyte inom företagen (flöde j), i anställningsbyte mellan olika företag utan mellanliggande arbetslöshet (flöde i) eller i en viss tids "frivillig" arbetslöshet och arbetssökande mellan två anställningar (flöde f och d). I vissa ekonomier kan j dominera (Japan?), i andra i (Sverige?) och i andra f. Att de olika flödena i viss mån kan ses som ersättande varandra innebär också att det

Tabell 1. Flöden till beståndet "arbetslösa"

		Antal arbetslösa	Status 3 månader tidigare		
			Sysselsatta	Arbetslösa	Ej i arbetskraften
April 1970	Absoluta tal	62 000	26 000	19 000	16 000
	Procent		42	31	27
Juli 1970	Absoluta tal	48 000	18 000	10 000	20 000
	Procent		37	21	42
Okt 1970	Absoluta tal	60 000	31 000	12 000	18 000
	Procent		51	20	29
Jan 1971	Absoluta tal	107 000	64 000	20 000	24 000
	Procent		60	19	21

kan vara intressant att analysera vad förskjutningar mellan dem kan innebära från välfärdssynpunkt för olika arbetsgruppsgrupper.²

En empirisk belysning

Ur befintlig arbetsmarknadsstatistik kan man hämta vissa empiriska data som belyser den bild av arbetsmarknaden som presenterats i *figur 1*. Jag skall här helt kort återge vissa av dessa data, närmast för att ge en uppfattning om storleksordningen på bestånden och flödena.

I genomsnitt för 1970 byttes 280 000

² Jfr Ingemar Ståhls analys av lagförslagen om anställningstrygghet [Ståhl 1973].

personer eller 7 procent av arbetskraften ut under en 3-månadersperiod (560 000 personer gick antingen in i eller ut ur arbetskraften).³ Strömmarna var kraftigast kring sommaren. Strömmarna (g+a+b) och (c+h) skulle således vardera vara cirka 280 000 individer per 3 månader.

Tabell 1 visar från vilka bestånd de som var arbetslösa vid en viss tidpunkt kommit.

³ Dessa uppgifter och uppgifterna i *tabell 1—4* utgör preliminära data erhållna från utredningsenheten vid AMS, där ett uppföljningsarbete av arbetsmarknadsstatistikens uppgifter om arbetskraftsströmmarna f n pågår.

Tabell 2. Arbetslöshetens bakgrund i november 1971 och november 1972

	November 1971		November 1972	
	Antal	Procent	Antal	Procent
Aldrig arbetat förr	7 600	6,3	9 800	9,2
Sökt efter uppehåll	23 600	21,9	27 100	25,4
Summa ny- och återinträdande	33 800	28,2	36 900	34,6
Personal- eller driftsinskränkning	36 600	30,6	28 800	26,9
Permitterade	7 600	6,4	2 700	2,6
Åtaget arbete slutfört	20 400	17,1	20 600	19,2
Samtliga arbetslösa p g a arbete upphör	64 600	54,1	52 100	48,7
Annat	21 200	17,8	17 800	16,7
Samtliga	119 600	100,0	106 800	100,0

Tabell 3. Arbetslöshetstidens längd (antal veckor i genomsnitt) för arbetslösa med olika bakgrund⁴

	November 1971			November 1972		
	Män	Kvinnor	Samtliga	Män	Kvinnor	Samtliga
Aldrig arbetat förr	17	15	15	17	13	15
Sökt efter uppehåll	17	15	15	14	19	17
Summa ny- och återinträdande	17	15	15	15	17	16
Personal- eller driftsin-skränkning	11	26	17	16	38	26
Permitterade	3	6	4	2	5	3
Åtaget arbete slutfört	10	11	10	13	13	13
Annat	16	13	14	25	18	21

Det visar sig att mellan 20 och 40 procent av de arbetslösa vid ett visst tillfälle stod utanför arbetskraften 3 månader tidigare; 40 till 60 procent befann sig däremot 3 månader tidigare i arbetskraften, antingen som sysselsatta eller som arbetslösa. Dessa uppgifter kan kompletteras med andra uppgifter om arbetslöshetens bakgrund (tabell 2).

Siffrorna i tabell 2 ger en empirisk bild av hur stor andel av de individer som vid en viss tidpunkt befinner sig i beståndet arbetslösa som hamnat där via flöden av typ a, b, e respektive f. Dessa uppgifter kan kompletteras med uppgifter om hur arbetslöshetstiden varierar med arbetslöshetens bakgrund (tabell 3).

Tabell 1—3 har gett en bild av strömmarna in till beståndet "arbetslösa" och av hur lång tid de som befinner sig i beståndet varit arbetslösa. Tabell 4 ger information om flödena ut ur beståndet genom att visa hur de arbetslösa vid en viss tidpunkt fördelade sig 3 månader senare.

Det visar sig att 40 till 60 procent fått arbete och att 20 till 30 procent utträtt ur arbetskraften.

⁴ De här redovisade arbetslöshetstiderna anger den genomsnittliga arbetslöshetstiden för de individer som befinner sig i beståndet vid en viss tidpunkt. De siffror man skulle vilja ha tillgång till är den genomsnittliga arbetslöshetstiden för avslutade arbetslöshetsperioder.

Tabell 4. Strömmar ut från beståndet "arbetslösa"

		Antal arbetslösa	Status 3 månader senare		
			Sysselsatta	Arbetslösa	Ej i arbetskraften
Jan 1970	Absoluta tal	75 000	40 000	19 000	16 000
	Procent		54	25	21
April 1970	Absoluta tal	62 000	37 000	10 000	15 000
	Procent		59	17	24
Juli 1970	Absoluta tal	48 000	20 000	12 000	15 000
	Procent		42	25	33
Okt 1970	Absoluta tal	60 000	22 000	19 000	19 000
	Procent		37	31	31

Slutligen vissa data om flöden av typ i, dvs om anställningsbyten utan mellanliggande arbetslöshet. För åren 1969—1971 finns data om antalet ombytessökande, dvs antalet individer som under året sökt nytt arbete medan de förvärvsarbetade (tabell 5).

Tabell 5. Ombytessökandets omfattning under åren 1969—1971

	Antal om- bytessökande	Procent av arbetskraften
1969	440 000	9,9
1970	435 000	9,9
1971	385 000	9,1

Källa: AMS, Meddelande från utredningsenheten 1971: 4, 1972: 2 och 1972: 34.

Ungefär var tionde förvärvsarbetande försöker således byta arbete en eller flera gånger under ett år. Inte alla lyckas: för 1970 finns uppgifter om att cirka 240 000 eller 55 procent av de ombytessökande också bytte arbete under året.

Kompletterande uppgifter om den totala arbetskraftsomsättningen finns för tiden 1.5.1966—30.4.1967.⁵ För denna period har den totala arbetskraftsomsättningen beräknats till 1 500 000 arbetsplaceringar (motsvarar flödena $i+g+d$). Det är således ett mycket stort antal anställningar som påbörjas under en 12-månadersperiod.

Flödena bestäms av individuella beslut

Den hittills beskrivna bilden av arbetsmarknaden utgör enbart en systematisk bokföring av olika flöden. Den kan som sådan leda till en mer systematisk och nyanserad analys av arbetsmarknadsstatistiken och arbetslöshetsproblemet. För att komma längre måste man emellertid närmare undersöka vilka faktorer som bestämmer de olika flödena och hur man kan påverka dem. Den naturliga utgångs-

punkten förefaller här vara att se flödena som bestämda av beslut fattade av enskilda arbetsgivare och arbetstagare på arbetsmarknaden. Man kan då använda sig av vanlig mikroekonomisk teori kompletterad med existensen av transaktionskostnader (tex informations- och kontraktskostnader). Härmed avses de olika kostnader som arbetsgivare och arbetstagare ådrar sig när de skall genomföra en sysselsättningsförändring. Arbetstagarerna måste eventuellt räkna med förlorad arbetsförtjänst under den tid han är utan arbete medan han söker nyanställning. Alternativt måste han räkna med förlorad fritid om han använder denna för att söka nytt jobb. Arbetsgivaren får räkna med inkomstbortfall om han avskedar en anställd och sedan måste vänta en tid från det han återigen behöver besätta platsen till dess han funnit en lämplig person. Ytterligare kostnader uppstår genom att den nyanställde måste lära sig hur hans nya arbetsplats fungerar. Platsannonsering, anlagstester och mycket annat kan komma in som kostnader.

Ur denna teoretiska upplägning kan man sedan utveckla hypoteser och samband som kan testas och skattas empiriskt. På detta sätt skulle man kunna få fram modeller över olika flöden och över arbetslöshetstidernas längd, som bl a skulle kunna användas i simulerings-syfte. Sådana modeller skulle kunna utnyttjas för att belysa verkningarna av olika arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Förbättrade arbetslöshetsunderstöd leder tex till minskade informationskostnader och får därför antagas stimulera till mera långvariga sökprocesser. Detta återspeglas naturligtvis under i övrigt lika förhållanden av ökade arbetslöshetssiffror, som då inte kan tolkas som vare sig en konjunkturnedgång eller en välfärdsminskning. Modellerna skulle också bidra till en förbättrad förståelse av arbetsmarknadens funktionssätt. Vissa yrken utvecklas kanske därhän att upplärning på arbetsplatsen efter nyanställning blir en allt långvarigare och kostsammare procedur. Detta kan då under i övrigt lika förhållanden göra arbetsgivaren mer benägen att behålla sådan arbetskraft i konjunkturnedgångar och därmed minska konjunkturarbetslösheten.

⁵ AMS, Meddelande från utredningsenheten 1967: 42.

Arbetslöshet och inflation

De söketeoretiska modellerna förutsäger att det finns ett samband mellan flödena på arbetsmarknaden och lönestegringar. En ökning av den totala efterfrågan i ekonomin leder till att arbetsgivarna ökar antalet lediga platser för att dra till sig mer arbetskraft och därmed kunna öka produktionen. Detta medför i sin tur att de olika flödena och arbetslöshetstiderna på arbetsmarknaden förändras. För att kunna rekrytera nya arbetare och hålla kvar de gamla kommer arbetsgivarna att höja sina löner och löneerbjudanden. Enligt detta synsätt finns det således ett direkt samband mellan arbetsgivarnas och arbetstagarnas mikroekonomiska beteende på arbetsmarknaden och makroekonomiska målvariabler som arbetslöshet och inflation. Även vad gäller sambandet mellan arbetsmarknadsflöden och lönestegringstakt finns det således ett behov av modellutveckling och ekonometriska skattningar.

Generella efterfrågestimulerande åtgärder kan kanske i vissa lägen påverka kritiska grupper flöden och därmed lönestegringstakten kraftigt, utan att arbetslöshetssituationen för andra grupper förändras radikalt. Om de senare grupperna utgör målgrupp bör således andra åtgärder för att komma tillrätta med deras arbetslöshet utformas. Denna typ av modeller bör således kunna utnyttjas för att belysa avvägningen mellan arbetsmarknadspolitiska och andra ekonomisk-politiska åtgärder.

*

Sammanfattningsvis skulle således en modellutveckling enligt ovan skisserade linjer kunna bidra till en bättre analys av arbetslöshetsstatistiken och dennas relevans för olika frågeställningar. Den skulle också ge ett förbättrat underlag för val mellan och utvärdering av olika arbetsmarknadspolitiska åtgärder och för avvägning mellan arbetsmarknadspolitiska och andra ekonomisk-politiska åtgärder. Är inte just detta vad praktikerna behöver inför 70-talet?

Referenser

Holt, C. C., och David, M. H., [1966], "The Concept of Job Vacancies in a Dynamic Theory of the Labor Market" i NBER,

- The Measurement and Interpretation of Job Vacancies*, New York
Holt, C. C., MacRae, C. D., Schweitzer S. O., och Smith, R. E., [1971], *The Unemployment — Inflation Dilemma: A Manpower Solution*, Urban Institute Monograph, Washington
Microeconomic Foundations of Employment and Inflation Theory, [1970], utg. E. Phelps, New York
Stigler, G. J., [1962], "Information in the Labor Market", *Journal of Political Economy*, årg 70, Supplement
Ståhl, I., [1973], "Trygghetens pris" *Ekonomisk Debatt*, årg 1, nr 4
Wadensjö, E., [1973], *Arbetslöshetsbegrepp*, Kurskompendium 1973: 9, Nationalekonomiska institutionen vid Lunds universitet